

Aleksander Samek

**KONTAKTY OSOBY UPRAWNIONEJ
Z MAŁOLETNIM PRZY UDZIALE
KURATORA SĄDOWEGO – ANALIZA
ZAGADNIENIA Z PUNKTU WIDZENIA
PRAKTYKA REALIZUJĄCEGO ORZECZENIA**

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie tych obszarów aktywności kuratora sądowego realizującego orzeczenia o kontakty osoby uprawnionej z małoletnim w obecności kuratora, które w mojej ocenie są najistotniejsze, ale równocześnie przysparzają najwięcej problemów zarówno interpretacyjnych, jak i praktycznych.

Podjęcie debaty na ten temat jest o tyle istotne, że – jak wskazują dane statystyczne – od wielu lat liczba postanowień regulujących kontakty rodziców z dziećmi w obecności kuratora systematycznie wzrasta (zob. tab. 1 i tab. 2). Za przyczynę tego stanu rzeczy należy uznać między innymi kryzys rodziny¹, a ściślej mówiąc wzrastający stopień skonfliktowania się rodziców, którego efektem są orzeczenia sądu ograniczające kontakt rodziców z dzieckiem na podstawie art. 113² k.r.o.

O przytoczonej wcześniej tendencji świadczą dane prezentowane przez GUS². Wynika z nich, że od kilku lat średnio w Polsce rocznie rozwodzi się ok. 65 tys. małżeństw, z czego ok. 60% posiada przynajmniej 1 dziecko. Zgodnie z obowiązującym prawem w tych wszystkich rodzinach sądy będą musiały uregulować kwestię władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. Omawiany problem w bardzo wyraźny sposób odnosi się do okręgu wrocławskiego, a szerzej do województwa dolnośląskiego. Jak wynika z danych statystycznych, województwo dolnośląskie jest w pierwszej piątce województw o najwyższym

¹ Potwierdzenie tej tezy odnaleźć można w licznych publikacjach zarówno naukowych, jak i popularnonaukowych: Śniegulska, B. Arska-Karyłowska, *Rozwód rodziców a dobro dziecka*, „Na wokandzie” 2015, nr 24, wydanie internetowe: <http://nawokandzie.ms.gov.pl/24/dobre-praktyki-2-24/rozwod-rodzicow-a-dobro-dziecka.html>; *Rodzina w świecie aksjologicznej niechronowości* – Wykład wygłoszony przez prof. dr. hab. Wojciecha Świątkiewicza podczas inauguracji roku akademickiego 2005/2006 w Cieszynie: <http://gazeta.us.edu.pl/node/227861>.

² Zob. *Rocznik Demograficzny GUS za 2014 r.*

wskaźniku orzekanych rozwodów, a sam Wrocław (po Warszawie i Łodzi) jest trzecim miastem w Polsce pod względem ilości wyroków rozwodowych. Fakt ten podkreśla jedynie tendencje, że w wielkich miastach znacznie częściej dochodzi do rozpadu życia rodzinnego. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest próba przeniesienia części odpowiedzialności z rodziny (rodziców, bliskich krewnych) na instytucje, których celem działania jest wsparcie rodziny, mediowanie pomiędzy skłóconymi jej członkami, czy wreszcie zabezpieczenie dobra małoletnich dzieci cierpiących wskutek konfliktu pomiędzy rodzicami.

Tabela 1. Uczestnictwo kuratora w kontaktach rodziców z dzieckiem (art. 113² pkt 3 k.r.o.) – dane ogólnopolskie

Rok	liczba spraw	liczba osób
2011	brak danych	brak danych
2012	601	800
2013	789	1025
2014	949	949

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z działalności kuratorskiej służby sądowej S40; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>

Tabela 2. Uczestnictwo kuratora w kontaktach rodziców z dzieckiem (art. 113² pkt 3 k.r.o.) na podstawie statystyki MS-40 dane z okręgu wrocławskiego

Rok	liczba spraw	liczba osób
2011	54	86
2012	60	77
2013	70	76
2014	87	87

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z działalności kuratorskiej służby sądowej S40; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>

Kryzys rodziny, związany między innymi ze zmianą jej struktury, zauważany jest w Europie od wielu lat. W kodyfikacji europejskiej od wielu lat dostrzec można akty prawne których zadaniem jest maksymalna ochrona dzieci przez negatywnymi skutkami tych przemian.

Do najważniejszych przepisów prawa międzynarodowego regulujących te kwestie niewątpliwie zaliczyć należy:

- Konwencję o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich, Haga 5 października 1961 r.;

- Konwencję dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, Haga, 25 października 1980 r.;
- Europejską Konwencję o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem, Luksemburg 20 maja 1980 r.;
- Europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci, Strasburg, 25 stycznia 1996 r.;
- Konwencję o prawach dziecka przyjętą przez ONZ 20 listopada 1989 r.;
- Konwencję dotyczącą kontaktów z dziećmi przyjętą przez Komitet Ministrów Rady Europy w Wilnie 3 maja 2002 r.;
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000.

W Polsce natomiast za najważniejsze akty prawne chroniące dobro małoletniego uznać należy:

- Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej;
- Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy.

Akty prawne, zarówno prawa międzynarodowego, jak i polskiego zobowiązują wszystkie instytucje, aby w postępowaniu z dzieckiem i jego rodziną zawsze kierowały się:

- dobrem dziecka – wszystkie działania powinny być podejmowane w najlepiej pojętym interesie dziecka, biorąc pod uwagę, że naturalnym środowiskiem rozwoju dziecka jest rodzina;
- zasadą równości (powszechności) – troska o ochronę praw każdego dziecka;
- poszanowaniem praw, obowiązków i odpowiedzialności rodziców³.

Dobro dziecka wysuwane jest jednak zawsze na pierwszy plan. Jest niejako fundamentem, na którym budowana jest istota sądu opiekuńczego.

Przykład państw zachodnich oraz pragmatyka orzecznicza w Polsce wpłynęły na konieczność nowelizacji prawa rodzinnego w Polsce. Zakłada ona rozszerzenie przepisów regulujących kontakty rodziców z dziećmi, jak również wprowadza przepisy regulujące kwestię egzekucji kontaktów (zawarte w k.p.c.). Zmiany, o których mowa, wprowadzono nowelą z dnia 6 listopada 2008 r. Do działu I A ustawodawca dodał oddział 3 „Kontakty z dzieckiem”. W części tej zawarto wszystkie przepisy regulujące tę kwestię. Kuratorów natomiast dotyczy zapis art. 113² k.r.o.. Widząc brak możliwości porozumienia się zważnionych rodziców, ustawodawca przewidział możliwość wyjątkowego sposobu ingerencji sądu w obszar relacji rodzic – dziecko. W art. 113² § 1 ustawodawca założył,

³ M. Kaczmarek, *Standardy prawa rodzinnego – zagadnienia prawne dotyczące dziecka i rodziny*, Materiały szkoleniowe dla osób pracujących z dzieckiem i rodziną, s. 4 – materiał dostępny w wersji elektronicznej na stronie: https://www.academia.edu/8375975/Standardy_prawa_rodzinnego

że jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy ograniczy utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem. Sąd opiekuńczy może również:

- 1) zakazać spotykania się z dzieckiem;
- 2) zakazać zabierania dziecka poza miejsce jego stałego pobytu;
- 3) zezwolić na spotkanie się z dzieckiem tylko w obecności drugiego z rodziców albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd;
- 4) ograniczyć kontakty do określonych sposobów porozumiewania się na odległość;
- 5) zakazać porozumiewania się na odległość.

Jak pokazują przytoczone wcześniej statystyki, z roku na rok wzrasta liczba orzeczeń, w których sądy korzystają z możliwości orzeczenia kontaktów osoby uprawnionej z małoletnim w obecności kuratora sądowego. Orzeczenia te są wydawane zarówno w ramach zabezpieczenia, jak i orzeczenia kończącego postępowanie.

W środowisku kuratorskim coraz częściej słychać głosy⁴ wyrażające głębokie zaniepokojenie faktem, że sądy konstruując postanowienie przewidujące udział kuratora sądowego przy kontakcie zdają się zapominać o przepisach określających uprawnienia kuratora w realizacji tego typu orzeczeń. Fakt ten bardzo utrudnia realizację postanowienia zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, a w niektórych sytuacjach wręcz je uniemożliwia. A przecież zadania i obowiązki kuratora sądowego wykonującego postanowienie o udziale kuratora przy kontakcie małoletniego z osobą uprawnioną zostały zawarte w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. *w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych* (Dz.U. z 2014 r., poz. 989). Paragraf 10.1 wspomnianego aktu prawnego stanowi, że kurator rodzinny, któremu zlecono obecność przy kontaktach rodziców z dziećmi, ustalonych przez sąd opiekuńczy, stawia się w określonym w postanowieniu sądu terminie i miejscu i jest obecny przez cały czas trwania kontaktu, zapewniając, by kontakt ten nie trwał dłużej, niż postanowił sąd. W ustępie 2 natomiast dodano, że z każdej obecności przy kontaktach, o których mowa w ust. 1, kurator rodzinny niezwłocznie składa sądowi pisemną notatkę⁵.

Bez konieczności szczegółowego badania tych zapisów stwierdzić można, że ustawodawca stworzył bardzo nieprecyzyjny i lakoniczny akt prawny, który pozostawia bardzo dużo wolnej przestrzeni do (nad)interpretacji tych przepisów, ale równocześnie stwarza możliwość, a wręcz konieczność maksymalnego uszczegółowienia wydawanego orzeczenia przez sąd. Na tej podstawie stwierdzić można, że od precyzyjnie wydanego postanowienia sądu w znacznej mierze zależeć będzie powodzenie jego realizacji. Zatem jeśli w postanowieniu

⁴ Głosy takie pojawiły się podczas dyskusji zorganizowanej w trakcie konferencji: *Prawo dziecka do kontaktów z rodzicami i bliskimi w aspekcie psychopedagogicznym oraz prawnym*, która odbywała się w dniu 17.04.2015 r. w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu.

⁵ K. Stasiak, T. Jedynak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2015, s. 671.

zostanie precyzyjnie określone miejsce kontaktu, czas jego trwania oraz dokładnie wskazane osoby biorące udział w spotkaniu, sąd tym samym wykluczy możliwość nadinterpretacji orzeczenia przez strony, ułatwi także kuratorowi wykonanie powierzonych mu zadań.

Prawo do kontaktów

Jak stwierdza J. Ignaczewski, „postępowanie opiekuńcze powinien cechować diagnostyczny charakter, a Sąd opiekuńczy, kierując się dobrem małoletniego, powinien brać pod rozwagę również powszechnie znane zasady psychologii rozwojowej i pedagogiki”⁶. Nie tylko bowiem samo życzenie, chęć kontaktu z dzieckiem powinno być przesłanką do wydania orzeczenia w tym przedmiocie, ale przede wszystkim perspektywicznie ujęte dobro małoletniego. Skutki bowiem traumatycznych przeżyć dziecka wywołanych „przymusem” relacji z zapomnianym rodzicem (bądź inną osobą uprawnioną do kontaktu) mogą być o wiele trudniejsze do usunięcia niż życie bez kontaktu z nim⁷. Bardziej wyraziście mówi o tym Art. 8 Konwencji o Prawach Dziecka, który stanowi, że dziecko ma prawo do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka⁸. J. Ignaczewski, analizując uchwały Sądu Najwyższego, dochodzi do wniosku, że udział w kontaktach jest prawem, jak i obowiązkiem zarówno rodziców, jak i dziecka z zaznaczeniem jednak, że dotyczy to dzieci starszych, które ze względu na swój rozwój są w stanie w prawidłowy sposób interpretować sytuację, w której się znalazły⁹.

Inną rzeczą, na którą należy zwrócić uwagę, jest fakt, że prawo do kontaktów z małoletnim jest atrybutem niezależnie od posiadanej władzy rodzicielskiej. I jedynie w wyjątkowych sytuacjach sąd ma prawo i możliwość ingerencji w ich przebieg. Ustawodawca przewidział jednak te sytuacje, w których sąd opiekuńczy może, a niekiedy musi ingerować w sferę kontaktów. Do takich sytuacji zaliczamy zachowania rodziców, które:

- zagrażają prawidłowemu rozwojowi dziecka,
- zagrażają jego bezpieczeństwu,
- sprzyjają kształtowaniu niewłaściwych postaw, w tym wobec rodzica, pod którego pieczę dziecko na stałe pozostaje,
- występują postawy wywołane brakiem starań o właściwy i satysfakcjonujący dla obu stron przebieg kontaktów,

⁶ J. Ignaczewski, *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 655.

⁷ Poruszany problem związany jest pośrednio z zagadnieniem skutecznej egzekucji kontaktów. Ze względu jednak na temat niniejszego artykułu kwestia skutecznej egzekucji kontaktów wymaga odrębnego opracowania.

⁸ Por. Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r.

⁹ J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2011, s. 76.

- mogą również zachodzić sytuacje, w których potrzeba ograniczenia kontaktów wynika np. z choroby dziecka, której przebieg nie daje gwarancji pełnego bezpieczeństwa dziecka podczas kontaktów.

Celem postępowań opiekuńczych, a w aspekcie o kontakty z dzieckiem w szczególności, nie jest tylko formalne rozstrzygnięcie wniosku. Sądy opiekuńcze, poza klasycznie rozumianą funkcją orzeczniczą, powinny pełnić także nie mniej ważne funkcje związane z mediacją i profilaktyką, terapią, by w ten sposób zmierzać do kształtowania w rodzicach pożądaných postaw rodzicielskich, w tym także do zaakceptowania rozstrzygnięcia¹⁰.

Uznając zatem prawa osób uprawnionych do kontaktów z małoletnim, powinniśmy jednak rozważyć, czy faktycznie kierujemy się dobrem dziecka. A co najważniejsze, czy uzasadnione jest stawianie na tej samej wadze prawa małoletnich dzieci z prawem i obowiązkami osoby dorosłej.

Kierunki zmian

W komentarzu J. Ignaczewskiego do spraw o kontakty przeczytać możemy, że postępowanie wykonawcze będzie skuteczne jeśli wszystkie strony postępowania będą miały przeświadczenie, że postanowienie jest nadal obowiązujące. Ponadto procesowanie powinno mieć zarysowany ostateczny cel. Powinno nim być doprowadzenie do sytuacji, w której strona wnioskująca o kontakty z małoletnim będzie mogła spotkać się z nim samodzielnie poza miejscem zamieszkania małoletniego. Jednak aby do takiej sytuacji mogło dojść należy zadbać o to, aby usunąć nieprawidłowości, lub przeszkody utrudniające lub wręcz uniemożliwiające kontakt w ogóle¹¹.

W przekonaniu wielu, w obecnym systemie prawnym to obecność kuratora podczas kontaktu ma być gwarantem, że spotkanie rodzica z małoletnim dojdzie do skutku. Jest to niestety pogląd daleko wykraczający poza faktyczne uprawnienia kuratora. Obecność kuratora może dawać poczucie bezpieczeństwa, jednak nie jest gwarantem tego, że kontakty się odbędą. Takie przekonanie, ten sposób myślenia o roli przedstawiciela sądu podczas kontaktów, stwarza wiele nieporozumień, które niekiedy skutkują skargami składanymi przez niezadowolone strony na czynności kuratora w tym przedmiocie.

Faktem jest również to, że kuratorzy, mimo ograniczonej roli, dostrzegają wiele pozytywnych efektów swojej obecności podczas spotkania osoby uprawnionej z małoletnim. Do najczęściej przytaczanych zaliczyć możemy brak lęku rodzica o dziecko przekazywane osobie uprawnionej do kontaktu.

¹⁰ J. Ignaczewski, *Komentarz do spraw o kontakty...*, *op. cit.*, s. 84.

¹¹ *Ibidem*.

Aby tych pozytywnych efektów było więcej i aby móc wyjść naprzeciw oczekiwania zarówno stron postępowania, jak i sądu należy rozważyć możliwość wprowadzenia istotnych zmian tak w przepisach prawa (w randze rozporządzenia), jak i w zaleceniach metodycznych odnoszących się do realizacji orzeczenia.

W piśmiennictwie prawniczym można odnaleźć tezę, że kontakty rodzica z dzieckiem muszą każdorazowo odpowiadać aktualnym potrzebom, których wyznacznikiem jest dobra dziecka. Jeśli więc postawa rodzica stanowi zagrożenie prawidłowego rozwoju dziecka i jeżeli nasilenie negatywnego wpływu zagraża dobru dziecka, uzasadniona jest ingerencja sądu ograniczająca prawa rodzica do kontaktu z dzieckiem¹². Mając na względzie fakt, że udział małoletniego w kontaktach z osobą uprawnioną ma przynieść wymierną korzyść przede wszystkim temu pierwszemu, postuluję o to, aby:

- orzeczenia wydawane przez sądy były bardziej precyzyjne; aby zawierały dokładnie określone: miejsce kontaktu, czas trwania kontaktu (rozsądny, skoro kurator ma uczestniczyć przez cały czas jego trwania), ale również ilość spotkań, w których kurator ma uczestniczyć, określenie zasad realizacji kontaktu w innym terminie niż określony w postanowieniu;
- sąd opiekuńczy częściej korzystał z możliwości szybkiej i adekwatnej reakcji na zawarte w notatce informacje o nieprawidłowościach czy niewłaściwym zachowaniu osób biorących udział w spotkaniu. Obecnie taką możliwość daje przepis art. 113⁵ k.r.o., z którego wynika, że sąd opiekuńczy może zmienić rozstrzygnięcie w sprawie regulacji kontaktów, jeżeli wymagać tego będzie dobro dziecka¹³.
- rozważyć możliwość stworzenia podstawy prawnej oraz wypracowania praktyki umożliwiającej wzywanie i informowanie przez kuratora stron o formie kontaktów oraz przedstawienie konsekwencji niewłaściwego zachowania się podczas spotkań z małoletnim. Taka zmiana wzmocniłaby pozycję kuratora w realizacji postanowienia, a przede wszystkim dała mu możliwość realnego wpływu na wykonywanie orzeczenia.

Warto również pochylić się nad zagadnieniem określenia granicy decyzyjności kuratora w odniesieniu do miejsca kontaktu, jeśli nie zostało ono wskazane w postanowieniu, a istnieją podstawy, by sądzić, że taka zmiana realnie wpłynie na jakość funkcjonowania małoletniego.

¹² J. Ignaczewski, *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy...*, *op. cit.*, s. 654.

¹³ T. Jedynak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, *op. cit.*, s. 666.

Zamiast zakończenia

Na koniec pragnę przytoczyć kilka wskazówek¹⁴, które mogą być pomocne dla rodziców, którym zależy na budowaniu lub odbudowaniu relacji z dzieckiem. Uwzględnienie tych podpowiedzi może znacznie złagodzić stres dziecka związany w koniecznością udziału w postępowaniu sądowym.

- nie upokarzaj dziecka – bo ono, tak jak ty, ma silne poczucie własnej godności;
- dziecko to człowiek, tyle że jeszcze mały i wymaga troski i opieki;
- staraj się nie stosować takich metod, których sam w dzieciństwie nie akceptowałeś;
- pozwalaj dziecku dokonywać wyboru najczęściej, jak to możliwe;
- nigdy nie mów o dziecku źle, w szczególności w obecności innych osób;
- jeżeli zachowałeś się wobec dziecka niewłaściwie – przeproś go;
- i wytłumacz się – dziecko i tak wie kiedy popełniasz błędy;
- nie mów do dziecka „musisz to zrobić, bo ja tak chcę” – jeśli musisz czegoś zabronić, zawsze to uzasadnij;
- jeśli wydajesz dziecku polecenie, staraj się nie stać nad nim i mówić „z góry”;
- jeśli nie wiesz jak postąpić, przemyśl jak Ty poczulbyś się będąc dzieckiem;
- czasem postaraj się być adwokatem własnego dziecka, broń go, jeśli wiesz, że dzieje mu się krzywda.

CONTACT PERSON EMPOWERED WITH A MINOR WITH THE PARTICIPATION OF PROBATION OFFICER – CURRENT AND PROPOSED CHANGES

Abstract

Author of the study tries to identify those areas of implementation of the decisions of contacts in the presence of a guardian what raise many difficulties in interpretation and execution. The article also attempts to explain the reasons for increasing number of these provisions. An important part of the presented text is to identify areas requiring legislative changes and develop new procedures to facilitate the implementation of the decisions of contacts in the presence of a probation officer.

¹⁴ Zaprezentowany materiał odnaleźć można na stronie SP w Giżycku www.czworeczka.pl/Prawo-dzieckawrodzynie, znacznie więcej na ten temat przeczytać można w pracy K. Borkowskiej, *Prawo dziecka do wypowiedzi w sprawach rozpoznawanych przez sąd rodzinny*, Warszawa 2014 – wersja elektroniczna: http://www.hfbr.pl/wp-content/uploads/2014/06/Prawo-dziecka-do-wypowiedzi-w-sprawach-rozpoznawanych-przez-sa%CC%A8d-rodzinny_Karolina-Borkowska.pdf